

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 112 1991

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-87666-05-07

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1992

hela tiden kommer ifrån ämnet och till slut skälmskt utbrister: »Men store Gud, vart tar detta vägen?» Eller den underbara »Tråkigheten, stadd på uppvaktningar», i vilken han bedömer sina författarkollegor von Knorring, Bremer, Carlén och Crusenstolpe genom det sätt på vilket de tar emot den personifierade Tråkighetens besök.

I dessa Almqvists lyckligare ögonblick som journalist finner man den djärvt engagerade, den allvarsamme idealisten och den sataniske humoristen i en och samma person.

Bertil Rombergs kunniga urval, inledning och kommentarer förtjänar i stort sett bara lovord. På ett par punkter är jag inte enig med Romberg. Förutom att han envisas med att stämpla Almqvist som realist från och med artikeln om »Poesi i sak», för han även vidare bilden av Almqvist som det egensinniga geniet som ibland gnälligt, ibland kyligt beräknande, söker komma åt sina kritiker och litterära konkurrenter. Ingenstans i texterna kan jag emellertid finna stöd för en sådan uppfattning. Trots att Almqvist så ofta blev attackerad – och vi måste komma ihåg att angreppen mot honom nog saknar motstycke – är det förunderligt med vilket lugn och med vilken glimt i ögat han försvarar och hävdar sina ståndpunkter.

Anders Öhman

Hans Lindström: *Strindberg och böckerna II*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 42.) Uppsala 1990.

Det är inte ovanligt att i och för sig hugade studenter kväver sina impulser att forska kring Strindberg. Det är lätt att storkna inför mängden av primär- och sekundärmaterial.

Vad den senare kategorin beträffar existerar inte ens en fungerande bibliografi – trots goda insatser på senare år av i synnerhet Sven Rinman (*Strindbergiana*, 1985, 1989). Man möter därför inte sällan den egendomliga uppfattningen att Strindbergs författarskap skulle vara i stort sett »utforskat».

Förhållandet är som bekant det motsatta. Det finns drivor av avhandlingsämnen som väntar på sina författare. Till att börja med finns ett stort antal verk – inte minst från 1900-talet – som ropar på sina monografier.

En någorlunda täckande bibliografi saknas således och länge har också andra besvärande luckor generat eller skrämt forskare. Det har saknats en modern och tillförlitlig biografi – tills Gunnar Brandell nu fullbordat en stortad sådan. Strindbergs egna texter har varit korrupperade och skolmästaraktigt interpunkterade – tills nu utgivningen av *Samlade Verk* hunnit snart halvvägs. På köpet får man där kommentarer om konception och reception vilket spar tid och arbete. Också andra hjälpmedel har tillkommit. Det har genom faksimilutgåvan av *Ockulta dagboken* blivit möjligt att i studerkammaren – varhelst i världen den är belägen – ta del av det material som annars krävt arkivstudier på Kungliga biblioteket i Stockholm. Brevutgivningen som länge låg nere efter Torsten Eklunds död har kraftfullt återupptagits av Björn Mei-

dal, och hösten 1991 föreligger Barbro Ståhle Sjönelles registrering och inventering av Strindbergs utkast i kartongerna 1–9 av »Gröna säcken». Ingen kan säga att det inte på senare år blivit avsevärt lättare – vad själva arbetsinsatsen beträffar – att forska på Strindberg.

I denna katalog över hjälpmedel saknas ett av de mest imponerande bidragen: Hans Lindströms undersökningar av det mycket omfattande ämnet »Strindberg och böckerna». 1977 utgav Lindström första delen av sitt arbete där han rekonstruerade Strindbergs tre bibliotek 1883, 1892 och 1912. (Recension av Sven Rinman i *Samlaren* 1978.) De kataloger Lindström där upprättat tillsammans med egna kommentarer har redan infriat författarens i förordet uttryckta förhoppning att man via detta material skulle komma nya idésammanhang och nya tolkningsmöjligheter på spåren. I samma förord uttryckte Lindström även en förhoppning om att i en kommande volym kunna redovisa Strindbergs boklån och på annat sätt registrera hans läsning under olika perioder.

När Lindström nu i en ny del av sitt arbete registrerar Strindbergs olika lån och bokinköp och dessutom – och inte minst – förekomsten av litterära referenser i hans verk, infriar han denna förväntan. Här föreligger tack vare Lindströms oppoffrande arbete ett utomordentligt och tidsbesparande hjälpmedel för Strindbergforskaren.

Stora delar av Strindbergs boklån är tidigare noterade. Teddy Brunius, Allan Hagsten och Simon Bengtsson har påbörjat en inventering över Strindbergs lån i Uppsala, Stockholm och Lund. De flesta lånen gör Strindberg naturligtvis från Kungliga biblioteket vid den tid han är anställd där. 1880 lånar han inte mindre än 152 titlar. I Lindströms bok får man för första gången en så långt möjligt fullständig förteckning över dessa lån. Hagsten förtecknade i sin avhandling endast lånen från åren 1869–1872, och dessutom är Lindströms förteckningar noggrannare även där Hagsten gått före – inte genom nya fynd men i bibliografiska detaljer.

Förteckningarna rymmer upplysningar av olika slag; inte minst intressanta är Strindbergs upprepade lån av samma volym. I september 1876 lånar han sålunda Pertys *Die Realität magischer Kräfte*. I februari följande år lånar han den igen. Det är rimligt att anta att boken mer än väckt författarens nyfikenhet. Lindström markerar också sådana upprepningar om än inte konsekvent. I september 1876 och i februari 1881 lånar Strindberg Gottschalls *Teater och drama under andra kejsardömet* utan att Lindström noterar denna upprepning. Av Lindströms andra register ser man att Strindberg aldrig hänvisar till boken vare sig i sina verk eller i brev. Men upprepade lån är också en indikation.

På liknande sätt kan man dra intressanta slutsatser genom att låta Lindströms volym II komplettera volym I. Av *Strindberg och böckerna I* framgår sålunda att Strindberg i sitt första bibliotek (1883) ägde S. A. Håggs *Fotbeklädnadens, skomakeriets och namnkunniga skomakares historia* (1873). Boken är intressant eftersom där återberättas den saga om Abu Casem som Strindberg långt senare skulle göra ett sagospel

av. Man har brukat anta att han stötte på sagan strax innan stycket skrevs. Inte heller denna lilla bok nämner Strindberg någonsin, framgår det av Lindströms register. Däremot har Lindström på annat sätt gjort sannolikt att Strindberg verkligen intresserat sig för boken, ty i *Strindberg och böckerna II* kan man läsa att han lånat den från Kungliga biblioteket mellan den 29 april och den 3 maj 1880. Han har alltså först lånat boken och därefter införskaffat den. Rimligen har han funnit den intressant.

Det är en generös gåva Lindström överräckt till Strindbergsforskningen. Vidtog man sedan en annan praktisk åtgärd som att flytta Strindbergs sista bibliotek från Blå Tornet – där det står mest som museiföremål – till Kungliga biblioteket, där det självklart hör hemma tillsammans med Gröna säcken och annat material, kunde den som fått sin aptit väckt av Lindströms böcker enklare än nu utnyttja materialet. I och med att Strindberg hade den goda vanan att läsa med pennan i hand föreligger här ett stort och tacksam – numera överblickbart – material att bearbeta.

Hans-Göran Ekman

Hans-Göran Ekman: *Klädernas Magi. En Strindbergsstudie*. Gidlunds. Sthlm 1991.

Att Strindberg klädde sig mycket elegant – ja, skulle kunna karakteriseras som en snobb – är allmänt omvittnat. Detta hans klädintresse kommer också till synes i hans diktning och om klädernas funktion framför allt i hans dramatik har nu Hans-Göran Ekman skrivit en detaljspäckad bok med titeln *Klädernas Magi. En Strindbergsstudie*.

Ekman studie vittnar om stor förtrogenhet med Strindbergs verk och den allt rikare Strindberglitteraturen. Tyngdpunkten ligger vid analyser av *Herr Bengts hustru*, *Marodörer*, *Fröken Julie*, *Advent*, *Brott och brott*, *Ett drömspel*, *Abu Cassems tofflor* och *Svarta handsken*, men Ekman gör djupdykningar även i andra dramer, prosaverk och poesi. En undersökning med titeln »Strindberg's Use of Costume in Carl XII and Christina» kommer tydligen att publiceras på annat håll. Den nu föreliggande studien låter oss ana att det säkert inte finns ett klädesplagg i Strindbergs diktning, brev eller dagböcker, som Ekman inte noterat. Man är honom tacksam att han här inte redovisar dem alla.

Teatersemiotiken har under de senaste decennierna ständigt diskuterats – men i jämförelse med alla teoretiska utläggningar som gjorts, har mycket litet konkret analysarbete blivit utträttat. Här har vi dock en semiotik i praktik, som inte tyngs av semiotikens esoteriska begreppsapparat eller dogmatism. Ekman vill se kläderna som »symboler» med en »psykologisk laddning» och nyckelordet blir då deras »funktion». Han vill också ta fram den »privata innebörd» (s. 6) som kläderna hade för Strindberg själv, vilket innebär att biografiska data kommer till stor användning i studien. Ibland är man rädd att Ekman är på väg mot tvättnote- (här klädnote-)forskning, men han är klok nog att inte dra några växlar på det materialet.

Ekman är medveten om att den »privata innebörd»

den går sannolikt inte alltid ut över rampen» men hävdar att den är »av betydelse för en djupare förståelse av såväl pjäserna som författarpersonligheten» (s. 173). Framför allt den senare, skulle man vilja tillägga. Strindberg som personlighet kommer en sällsam nära i denna bok, vilket ju är helt i linje med den biografiska inriktning, som Strindbergsforskningen under senare år återvänt till.

Ekman tar således fram flera bevis på att Strindberg var »sko- och foffetischist» – dock »av det ickepatologiska slaget» (s. 24) – vilket kommer till uttryck såväl i privatliv som i diktning. Skor och fötter hade tydligen för Strindberg en mycket stark erotisk laddning. Ekman citerar bl. a. Strindberg själv i ett brev till den första hustrun, Siri von Essen: »O, låt mig ligga på mitt ansigte och kyssa dina knäppkängor tills jag blir svart som den bleka döden om mina blåa läppar!» (s. 22). Ekman kan inte låta bli att nämna att Siri dessutom hade extremt små fötter – bara 17–18 cm. Han nämner vidare den lilla bambustolen i tamburen på Karlavägen, där dikteren brukade ta av Harriet Bosse galoscherna (s. 143) och den sista förlovningspresenten – den till Fanny Falkner – som bestod av »ett par grön- och brunrandiga grova sportstrumpor» (s. 157). Strindbergs ofta upprepade fascination inför kvinnor i pojke- eller manskläder både i verkliga livet och i nattdrömmar hör också hit. Hur laddade kläderna var för Strindberg framgår av att han ofta talar om människornas »orena linne», dvs. underkläder, och hans syskon har berättat att han som barn gick in i garderoben för att byta kläder.

Ekman studie tar sitt avstamp i den viktiga klädscenen i *Herr Bengts hustru*: Margits krona, krans och slöja hänger på en stol efter bröllopsnatten med Bengt. På golvet står henne skor. Biktfadern kommer in, får syn på klädesplaggen, blir erotiskt upphetsad och utgjuter sig tills han faller »på knä vid brudens skrud; tar upp en sko ock kysser den» (s. 21). Skokysnar hittar vi vidare i *Fröken Julie* och *Leka med elden*.

I de naturalistiska pjäserna blir kläderna »fångstredskap», varmed kvinnan fångar mannen i olika »fångstscener». Ekman analyserar noga kängorna i *En dåres försvarstal*, spetsmorgonrocken i *Marodörer*, sjalen och tvångströjan i *Fadren*, näsduken och klänningsärmen i *Fröken Julie* och sjalen i *Leka med elden*. Han kunde dock ha gjort ett större nummer av Grevens stövlar i *Fröken Julie*, som det med jämna mellanrum refereras till från dramats början till dess slut.

Att även Strindberg privat kunde arrangera dylika »fångstscener» visar de många klädbytena i *Kristina*. Ekman kallar dem »en erotisk list». Med dessa »5 herrliga kostymer» ville Strindberg vinna Harriet Bosses gunst.

Genom denna fokusering på kläderna kan Ekman göra en nytolkning av den »blida» rollfiguren Jeanne i *Brott och brott*. När Jeanne skickar halsduk och handskar till Maurice, gör hon det för att »snärja» honom. Hennes gest blir av samma slag som den »vidlyftiga» Henriettes i en liknande situation. »Båda kvinnorna är vampyrer», konstaterar Ekman, vilket väl kan diskuteras (s. 101).